

nog kontinuiranog istraživanja, naročito u sferi međunacionalnih odnosa. Definiravši javno mnijenje kao političku percepciju, dakle doživljaj pojedinca (pri čemu subjektivna priroda doživljaja dovodi do objektivne promjene, tj. posljedice kroz djelovanje samog pojedinca potaknutog tim vlastitim doživljajem), autor iznosi rezultate istraživanja međunacionalnih odnosa (iz nekoliko različitih izvora i razdoblja) i tu se zamjećuje ravnomjerna zastupljenost određenog postotka stanovništva (10—15%) u mišljenju o dominantnosti ove problematike tokom niza godina, što ukazuje na konstantnu prisutnost stava o neriješenim nacionalnim situacijama i nacionalnoj ugroženosti u našem društvu, bez obzira na sve društvene procese koji se u međuvremenu zbivaju. Jedina anomalija javlja se 1984. godine kada postotak mišljenja o dominantnosti međunacionalnih odnosa naglo pada, što se objašnjava okretanjem pažnje javnosti prema problematici ekonomske sfere, ali će danas vjerojatno (što se u knjizi, zbog nepostojanja ili neažurne obrade recentnih istraživanja ne spominje) ponovo postati značajan, pokazujući tako još jednom točnost hipoteze o projekciji frustracija (putem svjesne manipulacije vladajućih struktura) na međunacionalnu razinu. Zaključivši na kraju da »... su rezultati niza istraživanja pokazali da u našem društvu ima najmanje 10 do 15% pojedinaca koji međunacionalnim odnosima pristupaju s latentno nacionalističkih pozicija«, dr. Ivan Šiber, navodeći sistematski nedostatke analiziranih istraživanja koja se pojavljuju među stotinjak stranica ove knjige uz nekoliko krucijalnih metodoloških napomena za buduće znanstvenike-istraživače međunacionalne problematike, ističe ulogu društvene okoline u tretiranju nacionalnog (pa

tako i nacionalizma) i na neki način apelira na čitaoca da se otrgne tradicionalnim vrednovanjima, ideolojskim projekcijama i dnevnopolitičkim potrebama, te posveti se tom fenomenu kao onakvom kakav jest sam po sebi: postojećem ali ne i obeshrabrujućem, a za to mu aktualna društvena i politička situacija u zemlji daje apsolutno za pravo.

Pavle Schramadel

Talcott Parsons

## DRUŠTVA EVOLUCIJSKI I POREDBENI PRISTUP

S engleskog prevela Vesna Grbin —  
»August Cesarec«, Zagreb, 1988, 244  
str. — Biblioteka Suvremene teme.

Na molbu urednika Izdavačke kuće Prentice-Hall Inc., Alexa Inkelesa da objavi knjigu o društvu kao društvenom sistemu T. Parsons se prihvatio pisanja djela koje je trebalo aplicirati teorijske mogućnosti sociologije. U ovom djelu on analizira međusobne veze različitih dijelova društva i snage pod čijim se utjecajem mijenja društvena struktura, odnosno neznatne varijacije između datih društvenih sistema.

U želji da posao što temeljitije obradi, Parsons napominje da se sukobljavao sa teškim problemima kod odabira empirijskog materijala i njegova teorijskog razvrstavanja i analize.

Knjiga je zamišljena kao dvotomno izdanje, gdje prvi dio prati etapu

evolucije s pregledom glavnih društava koje on naziva »Razvijenim prijelaznim društvima« a završava sa tzv. rasadnicima kulture Izraelom i Grčkom.

Druga knjiga (koja nije objavljena u našem prevodu, ali je valja očekivati, jer je to logičan slijed zaokružene cjeline) razmatra sistem modernih društava od katoličanstva do danas.

U prvom poglavlju knjige, »**Izučavanje društva**« koje je i ključno za razumijevanje daljnjeg teksta, autor nam daje vlastitu shemu gledanja na kompleksnost materije. Za Parsonsa, **društvo** je tip društvenog sistema s relativno najvišim stupnjem samodovoljnosti. **Društveni sistemi** (lokalne zajednice, škole, poduzeća) nisu društva, već podsystemi nekog društva tj. oblici ljudskog djelovanja. Društvo da bi moglo funkcionirati mora zadovoljavati tri bitna preduvjeta: 1 Političku organiziranost tj. mora jamčiti odanost zajedništvu i »kolektivnim organima«, 2 mora imati relativno efikasan normativni poredak, te 3 posjedovati pravilan odnos naspram kulturnih, fizičkih, bioloških, psiholoških idruštvenih okružja. Susjedna društva u istom povijesnom periodu se stoga bitno razlikuju upravo po primarnim okružjima u vlastitoj sredini. Bitan proces u svakom društvu je **djelovanje** koje se sastoji od strukture i procesa s pomoću kojih ljudska bića ostvaruju smislene namjere a zatim ih, manje ili više uspješno, izvršavaju u konkretnim situacijama. »Postoji mišljenje prema kojemu je svako djelovanje akcija pojedinca, međutim organizam i sustav kulture sadrže bitne elemente koji se ne mogu istraživati na razini pojedinaca« (str. 20) »Tako općenitiji obrasci kulture čine sustave djelovanja koji su strukturalno usađeni, analogno načinu genetičkih materijala, vrste-tipa:

oni se usredotočuju na naučene elemente djelovanja, dok se drugi, genetički, usredotočuju na nasljedne elemente.« (str. 22) Uzimajući u obzir ove činjenice možemo sagledavati područje što ga omeđuju: genetička vrsta-tip i obrasci kulture kao mogućnost da se dani pojedinci (jedinke) i grupe razvijaju u **nezavisno strukturirane sisteme ponašanja**, a samim time i sistem pojedinaca koji se ne može svesti na organizam, niti na kulturu već je **analitički nezavisan sistem**.

Uzimajući relevantnost općenitih podsystema ljudskog djelovanja — organizama, osobe društvenog sistema i sistema kulture — dolazimo do opće paradigme koja se koristi u cijelome području djelovanja, te posebno u funkcionalnim kategorijama:

- a) održavanju najviših »vladajućih« ili upravljačkih obrazaca,
- b) u unutrašnjoj povezanosti sistema
- c) k usmjerenosti na postizanje ciljeva u odnosu na njegovo okružje
- d) te općenitijim prilagodbama općim uvjetima okružja

Pojam **društvenog sistema** sastoji se od međudjelovanja ljudskih jedinki, svaki je njegov član istodobno i činilac jer ima ciljeve, ideje, stavove i predmet orijentacije, samim time društveni sistem je integrativni podsystem djelovanja uopće. Drugim riječima sistem međudjelovanja je analitički aspekt koji se može apstrahirati od sveukupnih procesa djelovanja njegovih sudionika.

Sistemi djelovanja (kultura, osoba i bihevioralni organizam) čini dio okružja ili bolje rečeno jednog okružja nekog društvenog sistema. Ispod ili izvan ovog sistema stoji fizičko-organsko okružje, subhumane vrste or-

ganizama i »nebihevirolni« dijelovi ljudskih organizama. »Jedno od temeljnih načela organizacije živih sistema jest da su njihove strukture izdiferencirane u odnosu na razne bitne zahtjeve što ih nameću njihova okruženja. Tako su biološke funkcije disanja, hranjenja-pražnjenja, kretanja i obrade informacija osnove za izdiferencirane sisteme organa, od kojih je svaki specijaliziran za bitne zahtjeve u određenim odnosima između organizama i njihovih okruženja«. (str. 25)

Kao pojam društva Parsons je uzео kriterij koji je najrelevantniji za njegovu strukturalnu analizu: »Društvo je onaj tip društvenog sistema, u bilo kojem univerzumu društvenih sistema, koji postiže najviši stupanj samodovoljnosti kao sistem u odnosu na svoja okruženja«. (str. 26)

Kriterij **samodovoljnosti**, u ovom slučaju, možemo razdijeliti na pet potkriterija od kojih se svaki odnosi na jedno od pet okruženja društvenih sistema:

- a) »najviša stvarnost« (religija)
- b) sistemi kulture
- c) sistemi osobe
- d) bihevirolni organizmi
- e) fizičko-organsko okruženje

Samodovoljnost nekog društva jest funkcija uravnotežene kombinacije njegova nadzora, odnosa s ovih pet okruženja i njegova vlastita stanja unutrašnje integracije. (str. 27)

### **Socijetalna zajednica i njezina okruženja**

»Jezgra nekog društva kao sistema jest strukturirani normativni poredak s pomoću kojega je kolektivno organiziran život stanovništva. Kao poredak, ova jezgra sadrži vrijednosti kao i izdiferencirane i posebno nave-

dene norme i pravila, a sve one zahtijevaju kulturne reference kako bi dobili smisao i legitimnost. Kao kolektiv, normativni poredak pokazuje strukturirano mjerilo pripadnosti, koje pravi razliku između pojedinaca koji mu pripadaju i onih koji mu ne pripadaju. Problemi koji se tiču jurisdikcije normativnog sistema mogu onemogućiti točno poklapanje položaja pojedinaca podložnog normativnim obvezama i njegova statusa kao člana, zato što se čini da je provođenje normativnog sistema po svojoj prirodi, povezano s vlašću nad sankcijama (npr. s pomoću »policijske funkcije«), što se izvršavaju od strane, a istodobno i protiv, ljudi koji žive na nekom području. Ako ti problemi ne uzmu široke razmjere, socijetalni kolektiv može efikasno djelovati kao jedinica kad je to potrebno, a isto mogu razni njegovi potkolektivi. Ovu cjelinu društva, u njegovom kolektivnom aspektu, nazvat ćemo **socijetalnom zajednicom**«. (str. 29)

Svaka društvena zajednica da bi opstala mora održavati integritet zajedničke kulturne orijentacije, koju u općim crtama (premda ne i jedno-dušno) dijele svi njezini pripadnici, kao osnovu svoga socijetalnog identiteta.

Kao središnji funkcionalni zahtjev u međusobnim odnosima između **nekog društva** i nekog **sistema kulture**, Parsons postavlja instituciju **legitimacije**, kao opravdanje normativnog poretka u datom društvu. Sama institucija legitimiteta određuje razloge za primjenu prava članova, kao i za zabrane koje im se nameću. Treba napomenuti da svaka upotreba vlasti zahtijeva adekvatno opravdanje, stoga ne treba posebno naglašavati da se podrazumjeva da neće »pravo« mora biti neminovno u skladu s instituciona-

liziranim poretkom. Autor dobro uočava da se mjera kulturno uvjetovane neovisnosti između osnova legitimiranja i pojedinih operativnih mehanizama nižeg reda (npr. birokratske organizacije i tržišne ekonomije) prilično razlikuje od društva do društva. Općenito govoreći, porast te neovisnosti glavna je težnja procesa evolucije, a obuhvaća diferencijaciju između kulturnih i socijalnih struktura i procesa. (str. 31)

Ali bez obzira kakvo mjesto zauzima na toj razvojnoj liniji, sistem legitimiranja uvijek je u nekom odnosu, a i u određenoj ovisnosti, prema nekim temeljnim načelima odnosa religijskog određenja Najviše Stvarnosti. U posve primitivnim društvima ima vrlo malo diferencijacije između općih struktura društva i njegove vjerske institucije. U razvijenim društvima međuodnosi između društvenog sistema i sistema kulture u kontekstu vjere i legitimiranja zahtjeva visoko specijalizirane i složene strukture. (str. 31)

Parsons odnos nekog društva prema sistemu osobe radikalno razlikuje od njegova odnosa prema sistemu kulture, jer osoba stoji ispod društvenog sistema u kibernetičkoj hijerarhiji (poput bihevioralnog organizma i fizičko-organskog okoliša). On uspostavlja kao glavni funkcionalni problem, u odnosu društvenog sistema i sistema osobe — učenje, razvoj i održavanje dovoljne motivacije — kao glavne faktore u oblicima djelovanja, koje društvo cijeni i kojima upravlja. Sa svoje strane, društvo mora neposredno nagrađivati jedinke ako želi njihovu suradnju što je preduvjet da bi funkcioniralo kao sistem. Ovaj odnos predstavlja »socijalizaciju«, čitav splet procesa kroz koje osobe postaju članovima socijalne zajednice i održavaju taj status. U slučaju po-

remećenosti tih odnosa nužna je kontrola ili neutralizacija, kao funkcionalna upotreba sile. U visoko diferenciranim društvima ovo uvijek pretpostavlja neki stupanj državne monopolizacije, tj. društveno organizirane sile. Prema tome, prvi hitni zahtjev nekoga društva u odnosu na svoje pripadnike jest motiviranje njihova sudjelovanja, uključujući i njihov pristanak na obveze što ih nameće normativni poredak (str. 37)

### Paradigma evolucijske promjene

»Među procesima promjene, najvažnije sa stajališta evolucije jest **povećanje sposobnosti prilagodbe**, bilo unutar društva stvaranjem novog tipa strukture difuzijom neke kulture, bilo djelovanjem drugih faktora u kombinaciji s novim tipom strukture, unutar drugih društava i možda u kasnijim razdobljima. Neka su društva bila rasadnicima tendencija koje su postale izuzetno značajne tek dugo nakon što su ta društva prestala postojati. Stari Izrael i antička Grčka nisu se dugo održali kao posebna, politički nezavisna društva, a ipak su bitno pridonijeli sistemu modernih društava.« (str. 51)

Evolucijski pristup u tako kompleksnim pitanjima zahtjeva kriterij za postizanje pravca evolucijskog razvoja i za shemu stupnjeva evolucije. Parsons faktor pravaca opisuje kao povećanje opće sposobnosti prilagodbe i svjesno ga prenosi iz teorije organske evolucije. Socijalnu evoluciju ne shvaća ni kao kontinuirani ni kao jednostavan linearni proces, umjesto toga pravi razliku između široko postavljenih etapa razvoja, ne predviđajući raznolikosti koje se nalaze u svakoj od njih. Za potrebe ovog sveska i njegovog nastavka uspostavlja tri vrlo široke razine evolucije: **prvobit-**

nu, prijelaznu i modernu. Ova se knjiga bavi sa prva dva faktora, a treći je ostavio za njezin nastavak. Kriteriji podjele između najvažnijih etapa u njegovoj klasifikaciji povezani su sa prijelomnim točkama u razvoju elemenata kodova u normativnim strukturama. Kao prijelaz iz prvobitnoga u prijelazno društvo uzima formirani jezik, koji je prije svega sastavni dio kulture. Od prijelaznoga u moderno društvo, središnjim faktorima su institucionalizirane odrednice normativnog poretka, koji su ujedno i osobine socijalne strukture. »Pisani jezik — nosilac izlaska iz primitivnosti, povećava osnovnu razliku između društvenih sistema i sistema kulture i izvanredno proširuje opseg i moć ovog drugog. Glavni simbolički sadržaji neke kulture mogu se, uz pomoć pisma, ostvariti u oblicima nezavisnima od konkretnog konteksta međuodnosa društvenih sistema i sistema kulture. Ovo pak omogućava neizmjerljivo širu i intenzivniju difuziju kulture kako u prostoru tako i u vremenu te pojavu »emitiranja« — tj. upravljenost poruke na nedefinirane auditorije, na svakoga, naime, tko je pismen u nekome jeziku i tko će se susresti s tim dokumentom. Samo pismene kulture mogu imati povijest u smislu svijesti, temeljen na pismenim svjedočenjima o prošlim događajima, što su izvan domaćaja pamćenja živih osoba i neodređenih priča usmene predaje.« (str. 60)

I na kraju smatramo da je potez izdavača za prevođenje ovog djela na hrvatsko-srpski jezik za svaku pohvalu, a razlog više je taj što je ovo prvo samostalno\* djelo Talcott Parsonsa publicirano u Jugoslaviji.

Tvrtko Ujević

Doris A. Graber

## MEDIA POWER IN POLITICS

Congressional press, Washington 1984,  
348 stranica

»Media power in politics« predstavlja zbornik radova najistaknutijih američkih sociologa, psihologa, politologa, komunikologa i historičara žurnalistike. U svom nastojanju da studentima omogući uvid u najbolje radove iz područja masovnih komunikacija i političke sociologije, pritom ih ne opterećujući gomilom knjiga, ovaj zbornik spada u literaturu sasvim praktične prirode.

Knjiga se sastoji od 37 tekstova podijeljenih u 6 integralnih dijelova, koji su pritom i relativno zasebne cjeline. Tekstove piše 62 autora, što znači da su pojedine teme rezultat timskog rada. Urednica Doris A. Graber, u predgovoru piše: »Ovaj zbornik prvenstveno je napisan kao priručnik studentima i postdiplomcima studija sociologije masovnih komunikacija i političke sociologije. Interdisciplinarni pristup problemu, svakako omogućava i studentima drugih humanističkih znanosti, korištenje ove knjige.«

Pročitavši zbornik, svakako bismo se složili sa gospođom Graber, inače profesorom političkih nauka na sveučilištu u Chicagu. Raznolikost znanstvenih disciplina, kojima pripadaju autori tekstova, govori u prilog činjenici da masovni mediji i njihov utjecaj na politiku, nipošto nisu samo sociološki fenomen. Posebnost ove knjige jest i u tome što pored mnogih već svjetski poznatih imena, priliku prezentacije

\* 1969. godine u izdanju Vuk Karadžića iz Beograda, preveden i publiciran je zbornik »Teorije o društvu« (u dva toma), gdje je Parsons bio glavni urednik i jedan od autora.